

ANKARA ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ NEDEN VE NASIL KURULDU?

Prof. Dr. Ahmet MUMCU*

Ankara Hukuk Fakültesi, Cebeci'de, büyük bir alanı kaplayan görkemli bir yapı içinde varlığını sürdürüyor. Ana cadde üzerinde bulunan bu yapının önünden her gün binlerce kişi geçiyor. Yüzlerce öğrenci, pek çok bilim adamı ve iş sahibi bu binaya girip çıkıyor. Acaba bunların içinden kaç kişi, önünden geçtiği veya içine girdiği bu yapının Cumhuriyet tarihimiz için taşıdığı olağanüstü anlam üzerinde düşünme zahmetine katlanmıştır? Soruyu bir başka biçime de sokabiliriz: Acaba bunca kişi bu yapının tarihimiz için ne denli önemli bir olayı simgelediğini biliyor mu? Hepsinin bilmesi elbette mümkün değil ama "bilmesi gerekli" olanlar bu konuda birkaç saniye de olsa birşeyler düşünüyorlar mı? Günümüzün kişilere bezginlik ve bıkkınlık veren yaşam çarkı içinde dertlerine çare bulmakla uğraşan insanlarımızdan, elbette, her tarihsel olay üzerinde düşünmelerini bekleyemeyiz. Ama hiç olmazsa hukukçular, hattâ biraz daha geniş bir ifade ile, toplum bilimleri ile uğraşanlar "*Ankara Hukuk Fakültesi*"nin Türkiye için taşıdığı önemi bilmeli ve bu yapıyı ziyaret ettikleri zaman kısa bir süre de olsa bu derin anlam üzerinde düşünmelidirler. Artık korunma altına alınması gerekli bu eski Ankara yapısı, bugünkü Türkiye'nin gerçekten en önemli aşamalarından birini simgelemektedir. Nedir bizi bu aşamaya götüren olay? Cevabı son derece açık: "**Hukuk Devrimi**". Evet, Fakültemiz Hukuk Devrimi'nin en somut simgesi olarak tarihimizi her gün selâmlıyor. İsterseniz bu olay üzerinde biraz ayrıntılı olarak duralım:

1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Hukuku

Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde özel hukuk ile ceza hukuku alanında fıkıh hükümleri uygulanırdı: "Münâkahat ve

(*) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eski Öğretim Üyesi, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı.

Mufarakat" Aile Hukukunu; "Muamelât" Eşya ve Borçlar Hukuklarını; "Ferâiz" Miras Hukukunu; "Ukûbat" Ceza Hukuku ile bugünkü borçlar hukuku içinde bulunan haksız fiilleri kapsamına alırdı. Fıkıhın hukuk ile ilgili hükümleri bunlardan ibaret değildi. Ama temel ayırım olarak yukarıda belirtilenleri anmak yetiştir. Kadılar, kendi uzmanlıkları dışında bir hukuksal sorunla karşılaşınca fıkıh bilgisi yeterli kişilerden "*fetva*" alırlardı. Devlette en yüksek fetva makamını "*Seyhülislâm*" işgal ederdi ve onun verdiği fetvalar bağlayıcı idi. Hicrî III.ncü Yüzyıldan itibaren Kur'an ve Hadis'e dayanarak, yeni çıkan sorunları kıyas yoluyla çözüp *icthatta* bulunmak yolu bir icmâ ile kapatıldığından, verilen fetvalar genellikle eski büyük fâkihlerin yazdıkları eserlerde bulunan çözüm yollarından alınmışlardı. Hicrî II.ncü Yüzyıla kadar belki onbinlerce *icthât* yapılmıştı; zira fıkıhı iyi bilen, dürüst her Müslüman *icthatta* bulunabilirdi. Kullar Allah karşısında eşit olduklarından ve mutlak doğruyu sadece ve sadece Allah bildiğinden, bütün *icthatlar* uygulanma açısından eşit idiler; zira, en bilgili kimse bile hatâ yapabiliyordu. Bundan dolayı her kadı, bir sorunu çözmek için dilediği bir *icthadı* uygulardı. Kadıların hükümleri kesin olduğundan aynı konuda çeşitli kadılarca çeşitli hükümlerin verilmesi mümkündü. İşte her düzgün *icthat* geçerli olduğundan "*icthatla icthat nakzedilemez*" kuralı iyice yerleşmiş, elbette tam bir İslâm Devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nda da uygulanmıştır. Bu kuralın sonucu hukukun kodifiye edilmesinin imkânsızlığıdır. Böylece İslâm hukuku tam bir dağınıklık içinde kalmıştır. Sözü nü ettiğimiz kural teorik olarak hukukun hayata uymasını sağlar. "Nakz" yasağı konulmasa ve Hicrî III.ncü Yüzyıldan sonra da *icthat* kapısı kapanmasa idi, İslâm Hukuku Roma Hukuku'nu aşabilecek büyük bir gelişme içine girebilirdi. Ama ne yazık ki bu gelişme gerçekleşmemiştir.

Fıkıhta özellikle devlet yönetimi bakımından çok az hüküm vardır. Bu nedenle daha ilk Müslüman Türk hükümdarları bu alanda kendilerini özgür hissetmişlerdir. Osmanlılarda pâdişah, aklına dayanarak "İslâm topluluğunun iyiliği" için kural koyabilirdi. "*Kanunnameler*" ile toplanan bu kurallar "*örfî hukuku*" oluştururdu. XVII. Yüzyıl başlarına kadar büyük bir gelişme gösteren örfî hukuk, ne yazık ki, bir süre sonra işlemeze hale gelmiş, o zamana kadar yapılanlarla yetinilmiştir. Böylece zaten donmuş bir biçimde devralınan İslâm Hukuku yanında örfî hukuk da gelişme yolundan uzaklaşmıştır.

İslâmiyetin büyük yanlarından biri de *ehl-i kitap* olup direnmeden İslâm devletinin egemenliğini kabul edenlere yurttaşlık statüsü

tanınmasıdır. "Zimmî" adı verilen bu yurttaşlar gerçi devlet hizmetine katılamazlar, Müslümanlara göre biraz daha fazla vergi öderler; ama, yaşamları devletin kesin güvencesi altındadır. Zimmîler -ki Osmanlı Devleti'nde son zamanlara kadar sayıları milyonları bulurdu- özellikle kişilik ve aile, miras hakları bakımından kendi hükümlerine uyarlar ve cemaat şefleri olan ruhanîleri bu haklarını onlara uygular. XVI.ncı Yüzyıl sonlarına doğru ekonomik zorunluluklar nedeniyle Fransa'dan başlayarak batılı ülkelerin çoğuna kapitülasyonlar tanınca, bu ayrıcalıklardan yararlanan yabancılara bazı hukuksal konularda kendi konsolosluklarına başvurma hakkı tanınmıştı.

Görülüyor ki, Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde dört ayrı hukuk uygulanıyordu. Ulusallığa gidiş için bu son derece sakıncalı bir durumdu. Hukuk birliğinin bulunmadığı bir ülkede siyasal süreklilik de sağlanamazdı. Gerçi İlk ve Ortaçağ'da henüz siyasal açıdan ulus kavramı belirmediği için bu hukuk dağınıklığı büyük bir sakınca değildi. Ama XVII. Yüzyıldan başlayarak, ilk önce Fransa'da, merkezi devletin otoritesini arttırmak için hukukta birlik sağlamak ve her yurttaşa aynı hukuku uygulamak zorunluluğu anlaşıldı. Böylece ilk önce Fransa'da büyük kodifikasyonlar yapılmaya başlandı. Diğer önemli bazı batılı ülkeleri de bu işi benimsediler. Hukuk birliğinin kurulması için çabalar harcandı. Bu yola çabuk giremeyen Almanya ise, Germen ve Roma hakları arasında sıkışıp kaldığından siyasal birliğini çok geç kurabildi. Bu amaca erişince de onu pekiştirmek için hukukta birliği sağlamak ilk işi oldu.

Osmanlı Devleti'nin bütün insancılığına, özellikle çeşitli dinlere mensup yurttaşlarını yönetmede gösterdiği başarıya ve Balkanlar'da kurduğu "Pax Ottomana" ya rağmen bu hukuk dağınıklığının sonuçlarına bir süre sonra katlanması kaçınılmazdı. Nitekim Fransız İhtilâli ile siyasal ulusçuluk akımları başlayınca, Osmanlı Devleti parçalanma süreci içine girdi. İşte Tanzimat'ın yolunu açan büyük hükümdar II. Mahmut (1808-1839) hukuk dağınıklığının bilincine varmıştı. Bazı önemli yönetim ve hukuk reformlarına girişti. O'nun vakitsiz ölümü üzerine oğlu Abdülmecit (1839-1861) aynı yolda daha hızla yürüdü. Ama, hukuk alanında Tanzimat istenilen birliği sağlamak şöyle dursun, dağınıklığı iyice artırdı. Zira devletin temeli İslâm idi. Bundan dolayı fikhin düzenlediği alanlara el atmak mümkün değildi. Olsa olsa bir İslâmî kodifikasyon yapılabirdi. Bu, büyük bir iyi niyetle denendi ve Abdülaziz (1861-1876) zamanında İslâm Medenî Kanunu'nu yapmak için bir kurul oluşturu-

ruldu (1868-1876). Başkanlığını gerçekten çok büyük bir hukukçu olan Ahmet Cevdet Paşa'nın yaptığı bu kurul takdire değer bir çalışma yürütmüştür. Sonuçta bir önemli eser ortaya çıktı: "*Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye*". Bu yasada İslâm Borçlar Hukuku ile kısmen Eşya Hukuku ve yargılama kuralları yer alıyordu. Peki, bu eser tam bir medenî kanun mu idi? Hayır. Zira bir medenî kanunun en önemli bölümleri olan kişilik, aile ve miras bahisleri bu yasaya alınmamışlardı. Bunun sebebi şöyle açıklanabilir: Büyük hukukçulardan oluşmasına rağmen bu kurul üyeleri de "içtihatla içtihat nakzedilemez" kuralını aşamamışlar -zira dinen mümkün değildi-, belli konuları düzenleyecek hükümleri yazmak için onlarca, belki yüzlerce içtihat içinde bunalmışlardı. Çünkü bunların hepsi "geçerli" sayılıyordu. Bu nedenle borçlar ve kısmen de eşya hukukuyla ilgili içtihatlarda bir ölçüde benzerlik olduğu için sadece o bahisleri düzenlemekle yetinmişlerdir. Kişilik, aile, miras konularında ise içtihat seçemedikleri için o alanlara girememişlerdir. Şurasını belirtmekte yarar da vardır: Mecelle'de sadece Hanefî mezhebinin içtihatları dikkate alındığı halde sonuç böyle olmuştur. Zira belli konulardaki Hanefî içtihatları arasında da farklar vardı. Öyle ise, Mecelle, Osmanlı Devleti'nde resmen geçerli olan ve talep halinde uygulanması zorunlu olan diğer üç Sünnî mezhep yandaşlarına ise hiç hitap edemezdi.

Böylece Tanzimatçılar, İslâm Hukuku'nu -başarısız bir *Arazî Kanunnamesi* ile birlikte- bir ölçüde düzene soktular. Fıkıh hükümleri arasında bulamadıkları düzenleyici kuralları ise doğrudan doğruya Fransa'dan aldılar: Ceza, Ticaret, Usul yasaları başta olmak üzere Fransız mevzuatından çok yararlanıldı. Kadılar, bu modern yasaları uygulayamayacakları için, yeni bir eğitimle yargıçlar yetiştirildi ve onlar "*Nizâmiye Mahkemeleri*" adı verilen ve modern usul kurallarıyla işleyen yargı organlarında çalıştılar. Öte yandan, 1856 Paris Barışı ile yabancılarla Osmanlı vatandaşları arasındaki uyumsuzluklara, ilgili konsolosluklarda kurulan karma mahkemelerin de bakması kabul edilince, yeni bir yargı çeşidi doğdu: "*Konsolosluk Yargısı-(Konsulargerichtsbarkeit)*".

Görülüyor ki bütün iyi niyetlere rağmen Tanzimat, önceki hukuk dağınıklığını daha da artırmıştır. Devlette tam beş çeşit yargı vardı: İslâm Hukuku'nu uygulayan kadı mahkemeleri; Batı'dan alınan hukuku uygulayan Nizamiye Mahkemeleri; salt ticaret işleriyle uğraşan mahkemeler; eskiden beri süregeldiği biçimde çalışan zimî cemaatlerin mahkemeleri; konsolosluk mahkemeleri... Diğer

yandan yeni gelişmeye başlayan idarî yargıyı da bunların arasına eklemek gereklidir. Bu karmakarışık durum Osmanlı Devleti sona erene kadar sürmüştür. Bu yazımızı okuyanlar arasında bulunan meslekdaşlarımız, sözünü ettiğimiz sistem karmaşasının adalet hizmetlerini nasıl aksattığını hemen anlarlar. En basit ve derhal akla gelen sorun görev uyuşmazlığıdır. Ancak şurasını hemen hatırlatalım ki bu görev uyuşmazlığı günümüz hukukundakinden çok farklıdır. Bugün, davanın özü, görev uyuşmazlığına yol açmaz. Sadece ceza ve hukuk dâvalarında hangi derece mahkemenin görevli olduğu konusu sözü edilen soruna yol açabilir. Ender durumlarda, bir işin ceza-hukuk-idare mahkemelerinden hangisinin görev alanına gireceği anlaşmazlıkları çıkabilir ki, bu da, uyuşmazlık mahkemesi yoluyla son derece amaca uygun bir biçimde çözülür. Osmanlı hukuk sistemindeki görev uyuşmazlıkları ise, zaman zaman, kesinlikle çözülemeyen boyutlara ulaşmıştır: Bir iş, hem şer'î, hem nizamî, hem cemaat hem de konsolosluk mahkemelerini ilgilendirebilir. Bu durumda ne yapılacaktır? Bu zorlu sorun bazı emirnameler ile çözülmeye çalışılmış ise de karışıklık bütün sakinlerini ile sürüp gitmiştir.

2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hukuk Devriminin Başlaması

Devrimler, zorunlu büyük kültür değişiklikleridir. Bir toplumun devrim geçirmesi son derece önemli tarihsel koşulların birikimi sonucu belirir. Konumuz devrimlerin felsefesi üzerinde düşünce üretmek değildir. Ama bir gerçek vardır: O da, Türk devriminin tarihsel büyük koşulların birikmesi sonucu ortaya çıkan, kaçınılması imkânsız bulunan zorunlulukların doğurduğu, akılcı bir kültür değişikliği olmasıdır. Kültür, "bir toplumun belli bir zaman süreci içinde ürettiği maddî-manevî bütün değerlerdir" biçiminde tanımlanır. Bu değerler içinden çıktığı toplumu rahat yaşatacak düzeyde ise, o toplum gelişmiş sayılır. Hele, bu değerler büyük ölçüde diğer toplumlara da geçerse, o zaman, üstün bir kültür söz konusudur. Şurasını belirtmekte yarar vardır: Toplumlar, bilerek-bilmeyerek, birbirleriyle sürekli bir kültür alış-verişindedirler. Savaşlar dahi, kültür alış-verişlerine yol açabilir. Hiçbir üstün kültür, tek başına, varlığını sürdüremez. Şimdi, kültürün oluşabilmesi için ilk önce bir zemine ihtiyaç vardır. Bu üzerinde yaşanılabilecek nitelikte bir toprak parçasıdır. Bu toprak parçası göçebelerde olduğu gibi zaman zaman değişebilir. Ama esash bir kültür üretimi için bir toplumun yaşadığı toprağın hiç olmazsa çekirdek bölümünün sürekli olması gerekir. Biz, hukukta buna "*ülke*" diyoruz. Şimdi, bu ülke üzerinde

herşeyden önce, toplumu oluşturan bireylerin "*ekonomik*" değerler yaratması gereklidir. Başka türlü, insan, yaşamını sürdürmez. İkinci olarak, başta ekonomik etkinlikleri güvence altına alma işlevi görme yanında, bireyler arasındaki düzeni sağlamak, adalet duygusunu tatmin etmek, toplumu içeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı korumak için bir "*devlet-hukuk*" ögesi oluşmalıdır. Bireyleri bir arada tutan, devlet ögesini güçlendiren "*manevî değerler*" de üçüncü kültür alanını oluşturur: Ahlâk ve din kuralları gibi... Son öge ise insanın doğasında bulunan "*iyiye, güzele erişme; doğruyu bulma, öğrenme*" duygularının işlenmesi ile kendini belli eder: Sanat, bilim, eğitim gibi etkinlikler hep bu dördüncü ögenin ürünleridir. Tarih boyunca iyi-kötü devlet düzeni kurabilmiş bütün toplumalarda maddî-manevî değerler üretimi mutlaka bu dört ögenin çizdiği alan içinde cereyan eder (devlet düzeni kuramamış toplumalarda da değer üretimi elbette vardır; ama bu insanlardan gerçek bir toplum olarak söz etmek mümkün değildir ve ürettikleri kültür son derece ilkelidir).

İleri bir kültüre sahip toplumlarda çeşitli sebeplerin etkisiyle bir donma başlayabilir. Değer üretimi, nitelik ve nicelik bakımından düşer. Bu takdirde toplum kültür öğelerini, ya düzeltmek (ıslah etmek) veya yenilemek zorundadır. Bu iki yolda başarısızlığa uğrayan toplumların tarihten silindikleri bilinen gerçeklerdir. Osmanlı-Türk toplumu da XVI.ncı Yüzyıl sonlarına kadar her yerde hayranlık uyandıran bir kültüre sahip iken, gerek Akdeniz havzasının ekonomik bakımdan büyük bir bunalıma düşmesi, gerek hızla ilerleyen Batı'nın bazı önemli değerlerini benimseyememe, bir kültür durgunluğu yarattı. Osmanlıları hiçbir zaman benimseyememiş Batı'nın bütün kültür alanlarında hızla ilerlemesi ve düşmanca davranışlarını sürdürmesi Osmanlı kültürünü iyice felç etti. Durumun vahimliği XIX.ncu Yüzyıl başlarında anlaşıldı ve bazı kültür öğelerinde "ıslâhata" gidildi. Özellikle hukuk-yönetim ve eğitim öğelerinin düzeltilmesi için çok uğraşıldı. Ama pek çok dış etken ile toplumun bir kültür atılımına hazır olamayışı diğer öğelerde düzeltme çabalarını engelledi. Kaldı ki, örneğin, hukukta yapılan değişiklikler dahi, amaca uygun değildi ve yukarıda anlatılan büyük karmaşaya yol açtı.

Gene de Tanzimat Dönemi'nde Batı tipi eğitime de yer verilmesi sonucu sayıca az olmasına rağmen oldukça nitelikli bir aydın topluluğu ortaya çıkmıştır. Özellikle XIX.ncu Yüzyılın sonunda yetişen ve Cumhuriyetimizin kurucu kuşağı olan bu genç aydınlar

devletin yok oluşunu kaygılı duygularla yaşamışlardır. Sonunda tarih, hükmünü yerine getirdi: Birinci Dünya Savaşı'ndan da yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu parçalandı. Bunun üzerine başlayan ve akıllara durgunluk veren kurtuluş mücadelesini burada anlatmak gereksizdir. Bunu hepimiz biliyoruz. Ancak anımsatılması gerekli bir önemli hususa değinmemiz yararlı olacaktır: Rusya'nın XVIII. nci Yüzyılda, Japonya'nın XIX.ncu Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirdikleri büyük devrimlere baktığımız zaman, özellikle hukuk ve bilim-eğitim öğelerinin değiştirilip tümünden yenilendiğini görüyoruz. Zira ikinci ve dördüncü kültür öğeleri, deyiş yeni ise de, diğer yaratıcı etkinliklerin motoru ve güvencesidir. Büyük devrimleri, hele, örneğin 1789'da Fransa'da bir büyük ihtilâl ile başlayan devrimi gözlerseniz ilk önce devlet-hukuk öğesinin değiştirilmesi ile işe girişildiğini farkedersiniz. Daha sonra birinci ve dördüncü öğeler değiştirilir. Ama üçüncü öğeye hiçbir devrim dokunamaz. Toplumun manevî değerleri devrim yolu ile değiştirilemez. Nitekim, Rusların 1917'de bu konuda yaptıkları deneme büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Manevî değerler, diğer üç öğedeki değişikliklerin başarısı oranında yavaş yavaş, ama toplumu incitmeyen biçimde ve gerektiği ölçüde kendiliğinden yenilenir.

Şimdi, gene Türk devrimine gelelim: Büyük yenilgi üzerine, ilk önce, ulusal kurtuluşu sağlamak gerekli idi ve bunu, artık eylemsel olarak tarihe karışmış Osmanlı Devleti'nin başarması tamamen imkânsızdı. Öyle ise, yeni bir devlet kurulacaktı: Ulus egemenliğine dayanan yepyeni bir devlet. İşte, Türk devrimi, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasıyla başlamış sayılır. Tanrı'nın bir lütfu olan bir büyük devrimci önderin varlığı, toplumumuzu yeniden yapılanma süreci içine sokmuştur. Devrimlerin şaşmaz kuralı işlemeye başlamıştı: İlk önce "devlet" öğesi değiştirilmişti ve Türk tarihinde ilk kez görülen bir biçimde, doğrudan doğruya ulus egemenliğine bağlı yepyeni bir devlet kurulmuştu. Bu devlet kurtuluşu sağladı. Ardından devrimin diğer evrelerini birbiri ardınca gerçekleştirme yoluna girildi. Devlet, ilk plânda kendi özülüyle ters düşen ve toplumda adalet ihtiyacını gidermekten uzak, diğer devrim adımlarını da köstekleyici eski hukuku kaldırıp yerine bir yenisini koymak zorunda idi.

Cumhuriyet'in ilânı, Halifeliğin kaldırılması yeni devletin hukuk yaşamında akılcı ve uygar bir tutum içinde bulunacağını ilk önemli göstergeleri idi. Bundan sonra yeni yasalar çıkarılacak, artık çağın dışında kalan, toplum ihtiyaçlarını çoktan beri karşılayama-

yan eski hukuk kaldırılacaktı. Bu eski hukukun yerine konulacak modern hukuk kurumları, Türk toplumunun ilerlemesi; başka bir deyişle, diğer gerekli kültür öğelerinin yenilenmesi, çağdaşlaşması için en önemli temeli oluşturacaktı.

Türk devriminin yaratıcısı ve yürütücüsü, bu konudaki düşüncelerini 1 Mart 1338 (1922) tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada belirtmiştir. Daha kesin zafer dahi kazanılmadan, "cumhuriyet" düşüncesi henüz pek çok zihinde yer bile almamışken yapılan bu konuşma, Atatürk'ün hukuk devrimi konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir. Büyük önder aynı konuşmasında, memleketin ihtiyacı olan bir "hukuk fakültesi tesisi"ne karar verildiğini de söylüyordu.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1340 (1924) tarihinde, Halifeliğin kaldırılmasından iki gün önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci dönem birinci çalışma yılını açarken yaptığı konuşmada şu önemli cümleleri sarfetmişti: "... *Hukuk-i medeniyede, hukuk-i ailede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır. Hukukta idare-i maslâhat ve hurâfelere merbudiyet milletleri uyanmaktan meneden en ağır bir kâbustur. Türk Milleti üzerinde kâbus bulunduramaz*". Hukukun bir büyük kültür devrimi için önemini bundan daha veciz bir biçimde ifade etmek mümkün değildir. O, bu sözleriyle hukuk devrimine de artık geçilmek üzere olduğunu işaret etmekteydi.

Büyük yurtsever, yüreği ve kafası ülkü dolu Mahmut Esat (Bozkurt) Bey, Gazi'den hukuk devrimini hazırlama buyruğunu artık almıştı. Bir yandan memleketin bünyesine en uygun batı medenî kanunları incelenirken, bir yandan da bu yeni konulacak yasaları öğretecek, öğrenecek ve uygulayacak elemanların yetiştirilmesi için hazırlıklar yapıyordu.

3. Ankara Hukuk Fakültesi'nin (Adliye Hukuk Mektebi'nin) Açılışı

İstanbul'daki Darülfünûn'a bağlı Hukuk Medresesinde değerli hocalar bulunmakla birlikte, bunların çoğu, yeni hukukun esaslarını derhal ve yeterince kavrayabilecek durumda değillerdi. Kaldı ki, başta basın olmak üzere, İstanbul'un aydın çevrelerinde yeni açılan dönem hakkında olumsuz bazı değerlendirmeler söz konusu edilmeye başlanmıştı. İstanbul'daki ünlü müderrislerin yeni esaslara alışmaları ise, zamana ihtiyaç gösteriyordu. Ankara'da, devrim

hükûmetinin merkezinde, tamamen yeni hukuk ilkelerine göre araştırma ve öğretim yapabilecek bir kuruluş gerekliydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, oldukça çetin görüşmelerden sonra, 23 Şubat 1925'te, Ankara'da, Adliye Vekâleti'ne bağlı bir yüksek hukuk okulu açılması kararlaştırıldı. Başka hiçbir yüksek öğrenim kurumunun açılması hakkında Meclis'te böylesine ayrıntılı ve son derece yüksek düzeyde görüşmeler yapılmamıştır. Bu da hukuk devriminin Meclis tarafından benimsendiğinin güzel bir kanıtıdır.

Bu karar üzerine Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, değerli bilim adamı, devletler hukukçusu Cemil (Bilsel) Bey'i İstanbul'dan çağırarak kurulacak okulun başına getirdi. Ankara'da bulunan genç, değerli, milliyetçi, hepsi Avrupa'da okumuş hukukçulardan oluşan bir öğretim kadrosu kuruldu. Bu kadronun üyeleri, 15 Eylül 1925 tarihinde, yaptıkları toplantıda uzun tartışmalardan sonra akademik öğretim programını saptadılar. Bu arada okulun yönetim biçimi üzerinde de kararlar verildi. Toplantı sonunda Gazi Mustafa Kemal Paşa, Profesörler Kurulu Onursal Başkanlığına, Başbakan İsmet Paşa da o güne kadar İstanbul Hukuk Fakültesi'nde hiç okutulmayan yepyeni bir dersin, "Türk Hukuk Tarihi"nin Onursal Profesörlüğüne seçildiler. Gazi ile İsmet Paşa bu kararları zevk ve kıvançla karşılamışlar ve içten teşekkür mektuplarını hemen yazıp göndermişlerdir.

Gereken diğer hazırlıklar da tamamlandıktan sonra, Fakültemiz, 5 Kasım 1925 günü, Gazi'nin son derece önemli bir söylevi ile ilk Meclis binamızda açıldı. Atatürk'ün Ankara Hukuk Fakültesi'ni açış söylevi, en önemli konuşmalarından sayılır. O söylevinde Atatürk, eski hukuku en bilimsel biçimde eleştirir ve yeni hukukumuzun ilkelerini ortaya koyar. Gazi'nin bu çok değerli söylevini bitirirken "*Cumhuriyetin müeyyidesi olacak bu büyük müessesenin küşadında hissettiğim saadeti hiçbir teşebbüste duymadım*" demesi, Fakültemizi, kendisinin ayrılmaz bir parçası yaptığını göstermektedir.

Gazi'nin söylevinden sonra ilk dersi Medenî Hukuk Profesörü Veli (Saltık) Bey vermiş ve o günkü adıyla "*Ankara Adliye Hukuk Mektebi*" öğretime başlamıştır.

Fakültemizin açılışından bir yıl kadar sonra, başta Medenî Kanun olmak üzere belli başlı devrim yasaları kabul edilmiş; bunların açıklama, yorum ve uygulama biçimleri, ilk kez Fakültemizde, devrimin amaçlarına uygun olarak, bilimsel yöntemlerle öğretilmişlerdir.

"Ankara Adliye Hukuk Mektebi"nin adı, 1927 yılında "Hukuk Fakültesi" oldu. 1941 yılına kadar Adalet Bakanlığı'na bağlı iken, o tarihten sonra Millî Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Hem adalet, hem de millî eğitim bakanları Fakültemize en ufak bir tarzda bile müdahale etmemişlerdir. Fakültemiz kurulduğu günden beri tam bir bilimsel özerklik içinde idi. Bundan dolayı kurumumuz kısa zamanda en özgür biçimde gelişip serpilmiştir. Bilimsel düzeyi ile bütün bakanların sadece saygı duygularını kazanan Fakültemiz 1946 yılında kurulan Ankara Üniversitesi'nin özerk bir ögesi durumuna gelmiştir.

4. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Gelişmesi ve Bugünü

Fakültemiz açılışından birkaç yıl sonra akademik yaşamın geliştiği çok önemli bir merkez olmuştur. Cumhuriyetimizin ilk yüksek öğretim kurumu niteliğini taşıması, Atatürk ile İsmet Paşa'nın gösterdikleri içten ve yakın ilgi de bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Daha Ankara Üniversitesi kurulmadan, Fakültemiz, kısa sürede hem Türk Adalet Örgütü'ne pek çok değerli eleman yetiştirmiş, hem de kendi öğretim üyesini çıkaracak duruma gelmiştir.

Demokratikleşme süreci başladıktan sonra Türk üniversitelerinin zaman zaman geçirdiği bunalımların Fakültemize de sıçraması kadar doğal bir gerçek olamaz. Ama bütün bu bunalımlara rağmen son yıllara kadar, Fakültemiz hem bilimsel onurunu korumayı başarmış, hem de başta Kitaplığı ve yayınları olmak üzere Türk Hukuk Dünyası'nın en önemli bilim kurumu sayılması özelliğini sürdürmüştür. Fakültemiz 1979 yılında "Adalet Yüksek Okulu'nu"da açarak iki yıllık önlisans eğitimi ile Türk Adalet Örgütü'nün en büyük eksikliği olan ara personelini yetiştirmenin öncülüğünü yapmıştır. Fakültemiz içinde ve ona bağlı olarak çalışmasını sürdüren bu Yüksek Okul'un mezunları mükemmel bir düzeyde eğitim görmekte ve adalet hizmetlerine büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

1970'li yılların sonlarına kadar Ankara Hukuk Fakültesi'nin Kitaplığı dünya standartları ayarında idi. Avrupa'da bile bulunmayan pek çok kitap ve dergi koleksiyonları Fakültemize bir ayrı anlam katıyorlardı. Bu satırların yazarı 1979 yılında Fakülte Kitaplığını ünlü bir Alman hukuk bilginine gezdirirken ondan duyduğu hayranlık ve övgü dolu sözleri hiç unutmayacaktır. Fakültemiz düzenli bir biçimde yayınladığı dergisi, her yıl bilim âleminin hizmetine sunduğu pek çok monografi ve diğer yayınları; gerekli olduğu za-

man hazırlayıp yürüttüğü sempozyum, panel ve konferanslarıyla, kardeş İstanbul Hukuk Fakültesi ile birlikte Türk hukuk bilimine ve uygulama hayatına unutulmaz hizmetlerde bulunmuştur. Ama artık bu hizmet eskisi gibi yürüyememektedir. 1955 yılında başgösteren ve Türk ekonomisini kasıp kavuran döviz bunalımında bile zamanın başbakanı rahmetli Adnan Menderes Fakültemizin yıllardan beri özenle edindiği yabancı dergi ve kitapların sağlanmasında hiçbir kısıtlamada bulunmamıştı. Bu değerli koleksiyonlar böylece 1970'li yılların sonuna kadar eksiksiz olarak Kitaplığımızda yer aldılar. Ama son onbeş-onaltı yıldan beri, bütün dekanlarımızın çabalarına rağmen Kitaplığımızın gelişmesi durmuş, yayın etkinliği ise anılda kalmıştır. Özerklikleri de büyük ölçüde sınırlanan Türk üniversitelerine yazık edilmiştir ve edilmektedir. Kitapsız, dergisiz bir bilim nasıl düşünülebilir? Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, "ayrıcılık" bir statü ile özenle korunan birkaç vakıf üniversitesi dışında, kardeşi olan diğer devlet yüksek öğrenim kurumları gibi terkedilmişliğin, ilgisizliğin, bilime karşı duyulan siyasal-toplumsal tepkinin kurbanları arasına girmiştir. Ama geleneklerinden ödün vermeyen, bilim aşkı ile dolu, yurdun ancak "hukuk devletini" geliştirmekle ilerleyeceği bilincinde olan son derece değerli, çoğu Batı'daki örnek üniversitelerin öğretim üyeleri ile aynı nitelikte olan, Atatürk'ün 5 Kasım 1925 günü yaktığı bilim ocağının nurunu yüreklerinde ve akıllarında taşıyan arkadaşlarımız Fakültemizi eski düzeyine getireceklerdir. Başta sayın Dekan olmak üzere bütün meslektaşlarım bu kutsal görevin bilinci içindedirler. Onların yarım bıraktığı işleri, gene kendi yetiştirdikleri, aynı nurdan feyz alan öğrencileri tamamlayacaklardır. Ankara Hukuk Fakültesi'nin bugüne kadar yetiştirdiği binlerce hukukçu, bu işin başarılmasında en büyük yardımcılarımız olmalıdır.

Bu büyük bilim kurumundan yetişen ve yıllarını onun gelişmesine harcayan, yaşı artık ilerlemiş bir "Ankara Hukuklu" olarak 75.nci kuruluş yıldönümünü bu duygularla kutluyorum. Kuruluşuna katkı olan ve eski Fakültemin de yardımlarıyla gelişen *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi*'nin de aynı ateşi Anadolu'nun bir başka köşesinde yaktığı inancındayım. Devrimci hukuk böylece gelişecek ve kendini yenileyecek elemanları bu yollarla bulacaktır.

Türkiye'de Atatürk'ün açtığı nurlu bilim yolunda yürüyüp de hakkın rahmetine kavuşan hukukçuları minnet ve saygı ile anar, Ankara Hukuk Fakültesi'nin kuruluşundaki ruhu taşıyan yaşlı genç bütün meslektaşlarıma sağlık ve başarılar dilerim.

NOT

Bu satırların yazarı Fakültemizin kuruluşunun 50.nci yıldönümü dolayısı ile oldukça ayrıntılı bir kitap yazmıştı: "**Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne-Ankara Hukuk Fakültesi'nin Yarım Yüzyıllık Tarihi (1925-1975)**", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. No: 416, XX+345 S+ 5 Resim.....* Bu kitapta yurdumuzdaki hukuk öğretiminin tarihi ile Fakültemizin kuruluşu ve 1975 yılına kadar gelişmesi, bulunabilen bütün kaynaklar kullanılarak, öğretim üyelerinin biyografilerine kadar mümkün olan en ayrıntılı biçimde işlenmişti. Bu kitabın yeniden gözden geçirilerek genişletilmesi ve bu yapılrken 1975'ten sonraki gelişimin mutlaka dikkate alınması gerekmektedir... Ancak şu kısa yazıyı okuyanlar, sözünü ettiğim kitapta pek çok sorunun cevabını da bulabileceklerdir. Fakültemizin öğrenim programları; binaları; ilk öğretim üyeleri... gibi konulara bu nedenle yazımızda değinmedik...